

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Олександр МОРГУНОВ

10. 04. 2025 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Шумської Наталії Сергіївни на тему «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ

з протоколу спільного засідання кафедри кримінального права та кримінології, кафедри кримінального процесу, кафедри криміналістики та домедичної підготовки, кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 10 квітня 2025 року щодо публічної презентації Наталії ШУМСЬКОЇ наукових результатів дисертації на тему «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі»

Голова: доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Василь БЕРЕЗНЯК.

Секретар: кандидат юридичних наук, доцент Валентин ЛЮДВІК.

Присутні: доктор юридичних наук, професор Валерій ДАРАГАН, доктор юридичних наук, професор Віта КОНОНЕЦЬ, доктор юридичних наук, професор Ігор ПИРІГ, доктор юридичних наук, професор Володимир ШАБЛИСТИЙ, доктор юридичних наук, доцент Сергій ОБШАЛОВ, доктор юридичних наук, старший дослідник Максим ПОЧТОВИЙ, кандидат юридичних наук, доцент Сергій БАБАНІН, кандидат юридичних наук, доцент Ганна БІДНЯК, кандидат юридичних наук, доцент Наталя ПАВЛОВА, кандидат юридичних наук, доцент Вадим ХАШЕВ, кандидат юридичних наук, доцент Василь ПОЛИВАНЮК.

З присутніх – 6 докторів юридичних наук та 5 кандидатів юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження Наталії ШУМСЬКОЇ «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі», поданого на здобуття ступеня доктора

філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів, а також звернення до Вченої ради Дніпровського державного університету внутрішніх справ з метою утворення разової спеціалізованої вченої ради.

СЛУХАЛИ:

Доповідь здобувача Наталії ШУМСЬКОЇ на тему «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

У своїй доповіді вона визначила мету, задачі, об'єкт, предмет і використані у дослідженні методи, обґрунтувала актуальність обраної теми дисертації та її новизну, теоретичне та практичне значення, розкрила структуру та основні положення роботи, обумовлені необхідністю розв'язання наукового завдання щодо концептуалізації реалізації забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі відповідно до вимог міжнародних стандартів, удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Дисертантка зазначила, що Євроінтеграційний напрямок України призвів до впровадження ефективних реформ, імплементації міжнародних стандартів, а також до необхідності повної та дієвої трансформації системи кримінальної юстиції в контексті правових та організаційних основ. Важливою складовою цього реформування є кримінальне процесуальне законодавство, яке базується на міжнародних стандартах прав людини й передбачає неухильне дотримання засад кримінального провадження. Однією із таких засад є забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, що передбачене ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), ст. 29 Конституції України та ст. 12 КПК України. Відповідно до вищезазначених нормативно-правових документів, Україна гарантує особам забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, проте в окремих випадках дозволяє таке право обмежувати. Одним із таких випадків правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність є застосування ЗЗКП у вигляді затримання особи.

Затримання особи суттєво обмежує право людини на свободу та особисту недоторканність. Регламентація у кримінальному процесуальному законодавстві даної процесуальної дії повинна бути максимально деталізованою. Такі правові положення повинні бути прогнозованими та передбачуваними для всіх учасників правовідносин.

Актуальність питання забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі набуває додаткової ваги в умовах воєнного стану, коли суспільство стикається зі збільшенням ризиків порушення фундаментальних прав. Воєнний стан передбачає тимчасове обмеження окремих конституційних прав громадян,

однак ці обмеження мають бути пропорційними, необхідними та відповідати міжнародним стандартам захисту прав людини.

В умовах триваючих бойових дій і підвищеної загрози для національної безпеки правоохоронні органи змушені оперативно реагувати на виклики, пов'язані з підозрою у вчиненні злочинів, диверсійною діяльністю, колабораціонізмом та іншими злочинами, пов'язаними з агресією. Особливе занепокоєння викликає ймовірність необґрунтованих затримань, використання насильства, обмеження доступу до правової допомоги та недотримання процесуальних гарантій, які є критично важливими для забезпечення прав осіб.

Також варто враховувати, що міжнародні організації, зокрема ООН та Рада Європи, акцентують увагу на необхідності дотримання прав людини навіть в умовах збройного конфлікту, зокрема права на свободу від необґрунтованого затримання та права на особисту недоторканність. Україна, прагнучи до євроінтеграції та гармонізації свого законодавства з європейськими стандартами, має забезпечити баланс між потребами безпеки держави та правами людини.

Згідно статистичних даних, у 2023 р. під час досудового розслідування слідчі судді розглянули на 49 % більше клопотань слідчих, прокурорів щодо застосування заходи забезпечення кримінального провадження ніж попереднього року – 720 тис. (проти 483 тис. у 2022), із яких про застосування затримання особи – 30,8 тис., із них задоволено 20 тис. або 64,4 % від кількості розглянутих. У той же час, на рішення органів досудового розслідування надійшло на 41,1 % більше скарг, ніж у 2022 р., зокрема розглянуто 61 тис. скарг, із них задоволено 34 тис., або 55,7 % від кількості розглянутих.

Зазначені обставини зумовили вибір теми дисертації, її актуальність, важливе теоретичне і практичне значення для подальшого розвитку та вдосконалення інституту затримання особи в кримінальному процесі.

У роботі було використано результати досліджень відомих науковців у сфері кримінального процесу, а також фахівців з різних наукових напрямів, що обумовлено комплексністю досліджуваної проблеми.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі, з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування, в якому з урахуванням практики діяльності органів досудового розслідування, суду, ЄСПЛ запропоновано вирішення низки практичних задач, зокрема вперше:

– встановлено, що тимчасовим запобіжним заходом варто вважати лише затримання на підставі ухвали слідчого судді, оскільки механізм застосування передбачає оцінку ризиків неналежної процесуальної поведінки підозрюваного до початку розгляду клопотання про застосування «постійного» запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а затримання уповноваженою службовою особою – процесуальний інститут, який характеризується такими взаємодоповнюючими кримінальними процесуальними ознаками: є різновидом

затримання без ухвали слідчого судді або суду; є самостійним заходом, що забезпечує кримінальне провадження;

– запропонована систематизація підстав обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування: а) підстави передбачені ст. 5 Європейської конвенції з прав людини; б) підстави передбачені КПК України: затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення як тимчасовий запобіжний захід (ч. 2 ст. 176, ст. 208 КПК України); затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 1 ст. 188 КПК України); затримання в Україні особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням нею кримінального правопорушення (ст. 582 КПК України), та застосування до неї тимчасового арешту (ст. 583 КПК України);

– доведена доцільність заборони стороні обвинувачення ініціювати дослідження будь-яких матеріалів, що мають значення для вирішення питання про застосування затримання, якщо вони не були надані стороні захисту у порядку, передбаченому ч. 2 ст. 184 КПК України;

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять: систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2024 рр.; практика ЄСПЛ; зведені дані анкетування 120 слідчих Національної поліції України, 100 прокурорів, 45 суддів з різних регіонів України.

Метою дисертації є обґрунтування положень теоретичного характеру й узагальнення практики діяльності органів досудового розслідування та суду пов'язаних із забезпеченням права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи, з розробленням пропозицій і рекомендацій спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Предметом дослідження є забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення наступних завдань:

– надати поняття, зміст та функціональне призначення забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі;

– визначити підстави обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі;

– виокремити кримінальні процесуальні особливості процесуального порядку обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи на підставі ухвали слідчого судді або суду;

- розкрити процесуальний порядок обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи без ухвали слідчого судді або суду;

- узагальнити практику ЄСПЛ щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі;

- здійснити аналіз прокурорського нагляду та судового контролю щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі.

Основними положеннями та висновками дисертації, які на думку дисертантки є найбільш вагомими та практично корисними є наступні:

- встановлено, що тимчасовим запобіжним заходом варто вважати лише затримання на підставі ухвали слідчого судді, оскільки механізм застосування передбачає оцінку ризиків неналежної процесуальної поведінки підозрюваного до початку розгляду клопотання про застосування «постійного» запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а затримання уповноваженою службовою особою – процесуальний інститут, який характеризується такими взаємодоповнюючими кримінальними процесуальними ознаками: є різновидом затримання без ухвали слідчого судді або суду; є самостійним заходом, що забезпечує кримінальне провадження;

- запропонована систематизація підстав обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування: а) підстави передбачені ст. 5 Європейської конвенції з прав людини; б) підстави передбачені КПК України: затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення як тимчасовий запобіжний захід (ч. 2 ст. 176, ст. 208 КПК України); затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 1 ст. 188 КПК України); затримання в Україні особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням нею кримінального правопорушення (ст. 582 КПК України), та застосування до неї тимчасового арешту (ст. 583 КПК України);

- доведена доцільність заборони стороні обвинувачення ініціювати дослідження будь-яких матеріалів, що мають значення для вирішення питання про застосування затримання, якщо вони не були надані стороні захисту у порядку, передбаченому ч. 2 ст. 184 КПК України;

- конкретизовано, що гарантії права особи на свободу й особисту недоторканність визначаються: - умовами правомірності обмеження права на свободу; - процедурними гарантіями для тих осіб, хто позбавлений свободи; - невід'ємним правом особи на відшкодування у випадках порушень за першими двома пунктами прав;

- обґрунтовано доцільності участі слідчого (дізнавача, детектива) у судовому засіданні при прийнятті рішення слідчим суддею, судом про обрання такого заходу як затримання, позаяк обізнаність такого суб'єкта в особливостях і деталях конкретного кримінального провадження може відіграти істотну роль у правильності винесення ухвали, особливо в при особливому режимі

досудового розслідування, а також надасть законності існуючій практиці правозастосування (запропоновано зміни до ст. 193 КПК України);

– визначено необхідність надання права керівникам дипломатичного представництва чи консульської установи, а також капітанам повітряного судна, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні на законне затримання у визначені кримінальним процесуальним законом строки. Тому, запропоновано ч. 1 ст. 520 КПК України доповнити таким змістом: «Службові особи, передбачені частиною першою статті 519 цього Кодексу, зобов'язані негайно затримати будь-яку особу, крім осіб, зазначених у статтях 482 і 482-2 цього Кодексу»;

- 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;
- 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні».

Основні результати дисертації можуть бути використані у науково-дослідній сфері, в освітньому процесі, у правозастосуванні.

Окремі результати дисертаційного дослідження відображені у дев'яти наукових публікаціях, зокрема у п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України та чотирьох тезах доповідей.

Після доповіді Наталії ШУМСЬКОЇ відбулась дискусія, під час якої здобувачка відповіла на запитання присутніх щодо структури роботи, методологічної та теоретичної основи дослідження, висновків, які отримано за підсумками виконаної наукової роботи, а саме:

1. Запитання Ганни БІДНЯК: У своїй роботі Ви досліджували практики Європейського суду з прав людини щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі?

Відповідь: Дякую за запитання. Проведене мною дослідження до узагальнення і оцінки практики ЄСПЛ в частині затримання особи у вітчизняній кримінальній процесуальній діяльності засвідчило, що такий запобіжний захід не ґрунтується на чітких і передбачуваних юридичних нормах, і як наслідок – збільшення порушень ст. 5 Конвенції про захист прав людини в частині порушення права на свободу та особисту недоторканність, а тому вимагає посилення законності та верховенстві права.

Системні порушення домінують у рішеннях проти України, зокрема найбільше в частині незаконного затримання, в тому числі через відсутність реєстрації перебування під вартою внаслідок розбіжностей між часом складання протоколу затримання і фактичним часом затримання; через використання адміністративного арешту в цілях кримінального переслідування.

Затримання особи повинно здійснюватися відповідно до конституційних норм, положень кодифікованого закону та законодавства України, позаяк пов'язаний із обмеженням права на свободу та особисту недоторканність, а отже, необхідно, у першу чергу, дотримуватися принципів верховенства права та законності. Тому, незважаючи на правову регламентацію такого запобіжного заходу, при затриманні завжди враховуються норми міжнародного та європейського права.

2. Запитання Валерія ДАРАГАНА: Шановна Наталіє Сергіївно, чи згодні Ви, що невідкладний характер затримання уповноваженою службовою особою обумовлює застосування такого до початку досудового розслідування?

Відповідь: Дякую за запитання. На вирішення цієї проблеми, окремі вчені пропонують вважати діяльність уповноважених службових осіб правоохоронних органів із фізичного захоплення особи, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, і доставлення її до органу досудового розслідування як процесуальну діяльність, що входить до структури затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення як інституту кримінального процесуального права. Кримінальний процесуальний закон не містить чіткої заборони на затримання уповноваженою службовою особою до внесення інформації в ЄРДР. Тому можна погодитися з думкою, що фактичне затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, та її доставлення до органу досудового розслідування без ухвали слідчого судді і до внесення відомостей до ЄРДР про відкриття кримінального провадження є цілком законним, і законно обмежує право на свободу та особисту недоторканість особи.

3. Запитання Сергія ОБШАЛОВА: Як співвідносяться принципи забезпечення прав людини з необхідністю застосування заходів кримінального процесуального примусу?

Відповідь: Дякую за запитання. Принципи забезпечення прав людини вимагають, щоб усі заходи кримінального процесуального примусу були законними, обґрунтованими і пропорційними. Застосування таких заходів, як затримання, повинно відповідати високим стандартам правового регулювання, зокрема Європейській конвенції з прав людини. Це означає, що будь-яке обмеження прав особи, а в особливості право на свободу та особисту недоторканість, має бути виправданим і здійснюватися виключно в інтересах суспільства, наприклад, для забезпечення ефективності розслідування та судового розгляду. Водночас держава зобов'язана забезпечити дотримання процесуальних гарантій, таких як право на захист, інформування про причини затримання та доступ до правосуддя.

4. Запитання Наталії ПАВЛОВОЇ: Які основні цілі затримання особи під час кримінального процесу та як вони співвідносяться з правом на свободу та особисту недоторканність?

Відповідь: Дякую за запитання. Основні цілі затримання включають забезпечення своєчасного проведення розслідування, запобігання ухиленню підозрюваного від правосуддя, захист свідків або потерпілих, а також недопущення вчинення нових злочинів. Хоча затримання обмежує право особи на свободу та недоторканність, воно має застосовуватися лише тоді, коли такі заходи є необхідними для забезпечення інтересів правосуддя. Законодавство передбачає суворий контроль за дотриманням прав затриманої особи, щоб балансувати інтереси держави та права людини.

5. Запитання Сергія БАБАНІНА: Як розуміння свободи особи пов'язане з її самообмеженням та відповідальністю за протиправні дії?

Відповідь: Дякую за запитання. Свобода особи — це фундаментальне право, яке передбачає можливість людини самостійно обирати свою поведінку, діяти на власний розсуд і нести за це відповідальність. Проте справжня свобода неможлива без внутрішнього самообмеження — свідомого дотримання законів, прав інших осіб та соціальних норм. Саме така свобода є основою гармонійного співіснування в суспільстві. Коли особа зловживає своєю свободою, порушуючи закон, — вона має нести відповідальність, зокрема у формі тимчасового обмеження своїх прав. Однією з таких форм є затримання, яке застосовується виключно у випадках, передбачених законом, і служить не покаранням, а засобом забезпечення належного кримінального провадження. Згідно зі ст. 12 КПК України, кожна особа має право на свободу та особисту недоторканність, а обмеження цих прав у кримінальному процесі допускається лише за вмотивованим рішенням суду, окрім випадків, коли особу затримано під час вчинення злочину або одразу після нього. Це положення гарантує, що будь-яке обмеження свободи є виправданим, необхідним і пропорційним, а також перебуває під ефективним судовим контролем. Ці принципи відповідають також ст. 5 ЄКПЛ, яка передбачає, що ніхто не може бути позбавлений свободи інакше, ніж у визначених законом випадках та у встановленому порядку. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на важливості дотримання балансу між правами особи та інтересами правосуддя (*Wassink v. the Netherlands*, 1990).

Після відповідей на запитання було надано слово для оприлюднення висновку по дисертації науковому керівнику **Дарії ЛАЗАРЕВІЙ**, кандидату юридичних наук, доценту кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, яка наголосила, що результатам дисертаційного дослідження Наталії ШУМСЬКОЇ за темою «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність особи під час затримання в кримінальному процесі» притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому дисертанткою певні положення сформульовані вперше, а низка вже відомих отримала свій подальший розвиток та удосконалення.

Оцінюючи формальні якості дисертації, можна стверджувати, що вона виконана в основному з дотриманням наукового стилю, авторські позиції викладені досить чітко і переважно належним чином аргументовані. Результати дисертаційного дослідження належним чином висвітлені у достатній кількості наукових статей, а також пройшли апробацію на різноманітних наукових конференціях та інших заходах.

Логічно поєднаним та цілісним є зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Перший розділ роботи присвячено визначенню сутності забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі. У другому розділі розглянуті підстави та процесуальний порядок обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі. У третьому розділі визначений процесуальний механізм забезпечення права на

свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі.

Наукова новизна і практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи, з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування, в якому з урахуванням практики діяльності органів досудового розслідування, суду, ЄСПЛ запропоновано вирішення низки практичних задач.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичну, так і практичну сферу застосування і використання. Положення та висновки дисертації можуть бути підґрунтям для подальшої розробки наукової проблематики вдосконалення інституту захисту прав на досудовому провадженні та визначення шляхів підвищення його ефективності.

Повнота висвітлення результатів дослідження зумовлена тим, що основні положення та результати дисертації викладено у достатній кількості наукових статей, що визначені як фахові з юридичних дисциплін, а також у тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

До того ж слід відмітити наполегливу працю здобувачки в процесі підготовки дисертації, її досить високий рівень правової підготовки; володіння правовою термінологією; прагнення спрямувати основне зусилля в роботі на удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Таким чином, дисертаційне дослідження Наталії ШУМСЬКОЇ за темою «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі» являє собою закінчену науково-дослідну працю, що відповідає науковій спеціальності, за якою вона виконана. Кваліфікаційна наукова праця містить низку нових науково-обґрунтованих результатів у галузі кримінального процесу, що у сукупності сприяють розв'язанню конкретних наукових задач, має істотне значення для науки, відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а отже робота може бути рекомендована до розгляду та захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Після цього слово було надано **рецензентам** наукової праці:

Доктор юридичних наук, професор Віта КОНОНЕЦЬ відзначила достатній фаховий рівень дисертаційного дослідження Наталії ШУМСЬКОЇ за темою: «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі», виконаного на актуальну тему.

Крім цього, Віта КОНОНЕЦЬ зазначила, що вивчення представлених Наталією ШУМСЬКОЮ матеріалів дисертації дає підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний юридичний аналіз теми, яка є однаково актуальною як для розвитку теорії кримінального процесу, так і в практичному

вимірі. Такий попередній висновок підтверджується оцінкою праці за основними параметрами, які висуваються відносно дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензоване дослідження виконане з актуальної проблематики, що останнім часом привертає до себе увагу вчених різних галузей знань. Дисертація є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням реалізації права на свободу та особисту недоторканість особи в кримінальному процесі в умовах дії чинного кримінального процесуального законодавства та воєнного стану, в якому запропоновано вирішення низки практичних задач з урахуванням міжнародного законодавства й практики Європейського суду з прав людини.

Викладене обумовлює теоретико-правову актуальність комплексного дослідження на монографічному рівні загальних та спеціальних питань кримінального процесуального затримання.

Обґрунтованість наукових положень дисертації забезпечується застосуванням сучасних, перевірених часом, методів наукового дослідження. Обрані методи дослідження об'єктивно обумовлені його предметом, що і забезпечило обґрунтованість отриманих нових наукових результатів.

Достовірність наукових положень визначається теоретичною основою дослідження. Позитивно на достовірності наукових результатів відбився також аналіз нормативно-правових актів, що мають як загальноправове, так і спеціальне (у плані досліджуваних проблем) значення, та емпірична база дослідження, яку склали систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2024 рр.; практика ЄСПЛ; зведені дані анкетування 120 слідчих Національної поліції України, 100 прокурорів, 45 суддів з різних регіонів України.

Новизна наукових положень дисертації полягає в тому, що робота є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи, з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування, в якому з урахуванням практики діяльності органів досудового розслідування, суду, ЄСПЛ запропоновано вирішення низки практичних задач.

Наукова новизна визначається сучасною постановкою проблем, дослідженням генези, нових ідей і тенденцій розвитку правових відносин у царині застосування затримання в межах кримінальної процедури, а також напрямів удосконалення законодавства з урахуванням отриманих результатів щодо потреб правової регламентації кримінального процесуального затримання.

Стиль викладення положень дозволяє усвідомити їх зміст і новизну у порівнянні з науковими положеннями, сформульованими раніше іншими авторами. Відзначаючи позитивні сторони дисертаційного дослідження, слід

наголосити, що наукові висновки є важливими як для науки, так і для практики здійснення затримання особи в перебігу кримінального провадження.

Правильно побудований план дисертації дозволив його автору досить і всебічно дослідити проблемні питання затримання особи підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, виконати завдання і досягнути мети, поставленої у вступі до наукової роботи.

Авторкою дослідження слушно аргументовано, що забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі України визнано на міжнародному рівні у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, закріплено на національному рівні у Конституції України, ґрунтується на верховенстві права, законності, практиці ЄСПЛ в частині дотримання підстав та процесуального порядку обмеження таких прав у вітчизняній кримінальній процесуальній практиці.

Авторкою систематизовано підстави обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування: а) підстави передбачені ст. 5 Європейської конвенції з прав людини; б) підстави передбачені КПК України: затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення як тимчасовий запобіжний захід (ч. 2 ст. 176, ст. 208 КПК України); затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 1 ст. 188 КПК України); затримання в Україні особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням нею кримінального правопорушення (ст. 582 КПК України), та застосування до неї тимчасового арешту (ст. 583 КПК України).

Удосконалено положення щодо розуміння свободи особи як можливості вибору органічно пов'язане з самообмеженням (виваженість рішень, урахування всіх обставин та можливих наслідків своїх вчинків і готовність відповідати за них) й відповідальністю за вчинене протиправне діяння передбачаючи порушення недоторканості, у тому числі шляхом застосування затримання для досягнення дієвості кримінального провадження; поняття затримання уповноваженою службовою особою як ЗЗКП, який застосовується без ухвали слідчого судді працівником правоохоронного органу, наділеного спеціальним законом відповідними повноваженнями, щодо особи, обґрунтовано підозрюваної у вчиненні злочину на основі очевидних фактів і обставин, які особисто сприймалися працівником правоохоронного органу в момент вчинення (замаху на вчинення) злочину або безпосередньо після цього, і виражається у проведенні процесуальної дії, пов'язаної із обмеженням свободи та особистої недоторканності такої особи з метою запобігання або припинення її протиправних дій, унеможливлення втечі та доставляння її до найближчого органу, в компетенцію якого входить перевірка вказаної підозри шляхом проведення досудового розслідування.

На особливу увагу заслуговує теоретичне обґрунтування елементів мети затримання уповноваженою службовою особою, яке включає: 1) негайне

запобігання вчиненню злочину або припинення вже вчинюваного злочину; 2) унеможливлення втечі особи, яку застали під час вчинення (замаху на вчинення) злочину або безпосередньо після цього; 3) доставляння особи, підозрюваної у вчиненні злочину, до найближчого органу, в компетенцію якого входить перевірка вказаної підозри шляхом проведення досудового розслідування. Формулювання мети затримання уповноваженою службовою особою дає можливість відмежувати його від інших кримінальних процесуальних інститутів.

Окрім наведеного, у дисертації сформовано й багато інших цікавих і корисних положень та висновків. Дисертація виконана здобувачкою самостійно, з використанням останніх досягнень теорії права та науки кримінально-процесуального права. Усі сформульовані в ній положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень авторки.

Наукова та практична значимість даної роботи Наталії ШУМСЬКОЇ полягає в тому, що її результати, висновки та рекомендації можуть стати основою для подальших наукових досліджень у галузі забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі. Наукові висновки та рекомендації мають як теоретичне, так і практичне значення і можуть бути використані в наступних сферах діяльності: законотворчій діяльності – для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України; діяльності Національної поліції України – для забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень й обранні ЗЗКП; освітньому процесі – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час проведення різних видів занять за відповідною дисципліною в системі підвищення кваліфікації суддів, прокурорів, слідчих.

Дисертація Наталії ШУМСЬКОЇ, виконана на належному науковому рівні, містить достатню кількість положень, що характеризуються науковою новизною і вирішують важливі наукові задачі.

Робота є комплексним, узагальненим дослідженням та відзначається високим науково-теоретичним рівнем, глибиною розробки наукової проблеми, новизною підходу до вирішення поставлених наукових завдань і обґрунтованістю сформульованих практичних рекомендацій.

Висновок: вищенаведене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Шумської Наталії Сергіївни на тему «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі» є завершеним, самостійним, актуальним дослідженням, результати якого мають обґрунтовану наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення.

Рекомендації та конкретні пропозиції, викладені у дисертації, є теоретично обґрунтованими та аргументованими. Основні ідеї дослідження були належним чином представлені у наукових статтях, які авторка дисертації підготувала та опублікувала. Кількість та якість цих статей відповідають вимогам щодо публікацій, які зараховуються за темою дисертації.

Винесені на захист наукові положення та рекомендації в сукупності вирішують важливу науково-прикладну проблему – обґрунтування положень теоретичного характеру й узагальнення практики діяльності органів досудового розслідування та суду пов'язаних із забезпеченням права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи, з розробленням пропозицій і рекомендацій спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства. За оформленням, обсягом, науковою новизною отриманих результатів та їх достовірністю дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р., а її авторка, Шумська Наталія Сергіївна заслуговує на присудження ступня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Володимир ФЕДЧЕНКО зазначив, що право людини на свободу та особисту недоторканність є важливою цінністю демократичного суспільства, яка захищається, як міжнародними так і національними нормами у сфері кримінального судочинства. Не випадково це право закріплено у вищому нормативно правовому акті нашої держави – Конституції України.

Застосування затримання в рамках кримінального провадження покликане забезпечити дієвість кримінального провадження та позбавляє особу можливості продовжити злочину діяльність, і у цілому спрямоване на забезпечення ефективності здійснення самого кримінального провадження. Затримання може здійснюватися одразу після вчинення злочину, іноді і до моменту внесення відомостей про вчинений злочин до ЄРДР, у тому числі супроводжуватися застосуванням фізичної сили. Затримання носить хоча і тимчасовий, але ізоляційний характер, під час його здійснення становище затриманої особи, може істотно погіршуватися.

Для запобігання можливим зловживанням та уникнення ризиків свавілля з боку службових осіб правоохоронних органів, положення кримінального процесуального законодавства України щодо регламентації та визначення порядку здійснення затримання особи, мають бути чітко виписані й відповідати таким основоположним принципам кримінального провадження як законність, верховенство права, повага до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, забезпечення права на захист тощо.

Недосконалість правового регулювання затримання негативно позначається, як на роботі органів досудового розслідування, так і на рівні дотримання прав і свобод та законних інтересів затриманої особи в цілому.

Варто зазначити, що якість проведення затримання особи може істотно впливати як на хід, так і на перспективи всього досудового та судового провадження. Саме тому, чіткість і передбачуваність норм, які регулюють процедуру затримання, а також однозначне розуміння практичними працівниками суті такого примусового заходу, як і його основних правових

аспектів, є ключовими умовами для запровадження ефективної моделі щодо затримання особи у кримінальному провадженні.

Така модель повинна забезпечувати баланс між досягненням цілей кримінального провадження та дотриманням основоположних прав свобод і законних інтересів людини, що вимагає впровадження відповідних механізмів контролю за законністю дій уповноважених службових осіб органів, які покликані боротися та протистояти злочинним проявам та злочинності у цілому.

З урахуванням вимог сьогодення існує подальша необхідність у чіткому визначенні підстав, строків затримання, гарантій для затриманих у вчиненні кримінального правопорушення осіб. Зокрема їх право на правову допомогу, своєчасне повідомлення про підстави затримання, як і забезпечення доступу до судового розгляду.

Сама практика затримання повинна бути прозорою та підзвітною суспільству, що лише сприятиме зміцненню довіри громадян до правоохоронної системи, й мінімізації існування ризиків свавілля чи порушення прав особи з боку правоохоронних органів.

Про актуальність теми дисертації свідчить також те, що дослідження здійснено відповідно до основних положень нормативно-правових актів з наукових і науково-технічних (експериментальних) розробок в Україні та відповідає Пріоритетним напрямам наукових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2021–2024 роки.

Обґрунтованість наукових результатів та законодавчих пропозицій обумовлюється правильним вибором та використанням сучасних загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що зумовлені метою та завданнями дисертаційного дослідження.

Достовірність наукових результатів, висновків та пропозицій дисертаційної роботи визначається нормативно-правовою, теоретичною та емпіричною базою дисертаційного дослідження, зокрема авторкою опрацьовано достатню кількість літературних джерел, а також використано емпіричні дані: систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2024 рр.; практика ЄСПЛ; зведені дані анкетування 120 слідчих Національної поліції України, 100 прокурорів, 45 суддів з різних регіонів України.

Новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи, з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування, в якому з урахуванням практики діяльності органів досудового розслідування, суду, ЄСПЛ запропоновано вирішення низки практичних задач.

Зокрема, дисертанткою уперше запропонована систематизація підстав обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі з урахуванням умов воєнного стану та

особливого режиму досудового розслідування: а) підстави передбачені ст. 5 Європейської конвенції з прав людини; б) підстави передбачені КПК України: затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення як тимчасовий запобіжний захід (ч. 2 ст. 176, ст. 208 КПК України); затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 1 ст. 188 КПК України); затримання в Україні особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням нею кримінального правопорушення (ст. 582 КПК України), та застосування до неї тимчасового арешту (ст. 583 КПК України).

Авторкою удосконалено кримінальні процесуальні підходи до розуміння свободи особи, як можливості вибору, що органічно пов'язаний з самообмеженням (виваженість нею рішень, урахування всіх обставин та можливих наслідків своїх вчинків і готовність відповідати за них) а також, відповідальністю за вчинене протиправне діяння, з передбаченням можливості порушення її недоторканості, у тому числі шляхом застосування затримання.

Надане авторське поняття затримання уповноваженою службовою особою. Здійснено узагальнення та оцінка практики ЄСПЛ в частині затримання особи у вітчизняній кримінальній процесуальній діяльності, яке засвідчило, що такий захід не ґрунтується на чітких і передбачуваних юридичних нормах, і як наслідок – це призводить до збільшення порушень ст. 5 Конвенції про захист прав людини в частині порушення права на свободу та особисту недоторканність, а тому вимагає більшого впровадження правових механізмів щодо посилення законності та верховенства права.

Дисертаційне дослідження містить і ряд інших цікавих, аргументованих висновків, пропозицій та рекомендацій.

Теоретичні положення, наукові розробки, висновки та пропозиції викладені логічно та послідовно. Стиль їх викладу сприяє доступності, легкості сприйняття та здійснення об'єктивної оцінки отриманих дисертанткою наукових результатів стосовно забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі України.

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях дисертантки. Вивчення змісту дисертації та аналіз праць авторки за темою дисертаційного дослідження, дозволяє засвідчити, що основні наукові результати наукової роботи досить повно відображені у публікаціях здобувачки за темою дисертаційного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у законотворчій діяльності – для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України; діяльності Національної поліції України – для забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень й обранні ЗЗКП; освітньому процесі – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час проведення

різних видів занять за відповідною дисципліною в системі підвищення кваліфікації суддів, прокурорів, слідчих.

Позитивно слід оцінити підсумок здобувачки про те, що тимчасовим запобіжним заходом вважається лише затримання на підставі ухвали слідчого судді, оскільки механізм його застосування передбачає оцінку ризиків неналежної процесуальної поведінки підозрюваного до початку розгляду клопотання про застосування «постійного» запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Затримання, здійснене уповноваженою службовою особою характеризується такими взаємодоповнюючими кримінальними процесуальними ознаками: є різновидом затримання без ухвали слідчого судді або суду; є самостійним заходом, що забезпечує кримінальне провадження.

На підставі аналізу наукових джерел авторка вдало визначила, що мета затримання уповноваженою службовою особою включає в себе наступні елементи: 1) негайне запобігання вчиненню злочину або припинення вже вчинюваного злочину; 2) унеможливлення втечі особи, яку застали під час вчинення (замаху на вчинення) злочину або безпосередньо після цього; 3) доставляння особи, підозрюваної у вчиненні злочину, до найближчого органу, в компетенцію якого входить перевірка вказаної підозри шляхом проведення досудового розслідування.

Здобувачкою слушно зазначається, що затримання особи за ухвалою слідчого судді або суду спрямоване на забезпечення досягнення дієвості кримінального провадження, а також явки підозрюваного (обвинуваченого) для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою (мета затримання) на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу й доставлення до слідчого судді, суду не пізніше тридцяти шести годин з моменту затримання.

На підставі дослідження правових положень кримінально-процесуального законодавства було визначено, що під час ініціювання затримання, обов'язок доведення підстав і необхідності застосування такого заходу покладається на дізнавача, детектива, слідчого та прокурора, які зобов'язані довести обґрунтованість підозри слідчому судді з урахуванням мети затримання й виконання завдань кримінального провадження. Затримання з метою приводу зумовлює обов'язок щодо надання копій клопотання та матеріалів підозрюваному відповідно до ч. 2 ст. 184 КПК України, що виконується одразу ж після проведення такого ЗЗКП.

Заслугує на увагу аналіз практики діяльності органів досудового розслідування, який засвідчив, що затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді або суду не слід включати до переліку СРД, оскільки факт затримання особи на підставах, передбачених ст. 207 та 208 КПК України, відображається у показаннях осіб, які здійснили таке затримання, або потерпілого, свідка, протоколі про освідування та особистого обшуку. Водночас, у протоколі затримання такі обставини фіксуються лише як підстава для законності обрання тимчасового запобіжного заходу (наголосили 67 % слідчих та 71 % прокурорів).

Авторка вірно відзначає, що затримання особи повинно здійснюватися відповідно до конституційних норм, положень кодифікованого закону та законодавства України, позаяк пов'язаний із обмеженням права на свободу та особисту недоторканність, а отже, необхідно, у першу чергу, дотримуватися принципів верховенства права та законності. Тому, незважаючи на правову регламентацію такого запобіжного заходу, при затриманні завжди враховуються норми міжнародного права.

Слушними та закономірними є положення дисертантки, що судовий контроль за законністю та обґрунтованістю затримання особи відповідно до положень КПК України може бути ініційований особисто слідчим суддею або у разі надходження звернення особи. У разі затримання уповноваженою службовою особою, судовий контроль за законністю та обґрунтованістю здійснюється слідчим суддею в межах розгляду клопотання слідчого, прокурора про застосування до затриманої особи запобіжного заходу передбаченого ст. 193 КПК України, а також розгляду скарг на відповідні дії уповноважених службових осіб, передбаченого ст. 306 КПК України.

Висновок: дисертація Шумської Наталії Сергіївни «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України № 283 від 3 квітня 2019 року, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка – Шумська Наталія Сергіївна – за умови успішного захисту дисертації заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, професор Володимир ШАБЛИСТИЙ наголосив, що дисертаційне дослідження Наталії ШУМСЬКОЇ на тему «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі» є актуальним, оскільки в умовах сьогодення, інтеграція України до Європейського союзу призвела до необхідності проведення реформ, впровадження міжнародних стандартів і повноцінної трансформації системи кримінальної юстиції.

Загалом, результати дисертаційного дослідження мають, безумовно, як теоретичне, так і практичне значення, оскільки дисертантка безпосередньо раніше розслідувала кримінальні провадження в ході своєї раніше професійної діяльності більш ніж 15 років. Тому дисертаційна робота Наталії ШУМСЬКОЇ написана на достатньому науковому, практичному та методологічному рівні і в

цілому заслуговує позитивної оцінки, тому може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, старший дослідник Максим ПОЧТОВИЙ зазначив, що дисертаційне дослідження Наталії ШУМСЬКОЇ на тему «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі» виконано на належному науковому рівні, відповідає вимогам, що ставляться до робіт такого виду і вирішує ряд важливих для теоретико-правової науки завдань.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до вимог МОН України. Авторка дослідження має достатню кількість наукових статей у фахових виданнях та опублікованих тез виступів на конференціях. Дисертаційна робота виконана самостійно, має комплексний і завершений характер, тому може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, професор Ігор ПИРІГ зазначив, що дисертаційне дослідження Наталії ШУМСЬКОЇ на тему «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі» виконано на належному науковому рівні, відповідає вимогам, що ставляться до робіт такого виду і вирішує ряд важливих для теоретико-правової науки завдань. Робота може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Шумської Наталії Сергіївни на тему «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Євроінтеграційний напрямок України призвів до впровадження ефективних реформ, імплементації міжнародних стандартів, а також до необхідності повної та дієвої трансформації системи кримінальної юстиції в контексті правових та організаційних основ. Важливою складовою цього реформування є кримінальне процесуальне законодавство, яке базується на міжнародних стандартах прав людини й передбачає неухильне дотримання засад кримінального провадження. Однією із таких засад є забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, що передбачене ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), ст. 29 Конституції України та ст. 12 КПК України. Відповідно до вищезазначених нормативно-правових документів, Україна гарантує особам забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, проте в окремих випадках дозволяє таке право обмежувати. Одним із таких випадків правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність є застосування ЗЗКП у вигляді затримання особи.

Однак незважаючи на те, що право на свободу й особисту недоторканність є одним із найвагоміших прав людини, забезпечення якого

покладається на державу, у 2023 р. під час досудового розслідування слідчі судді розглянули на 49 % більше клопотань слідчих, прокурорів щодо застосування ЗЗКП ніж минулого – 720 тис. (483 тис.), із яких про застосування затримання особи – 30,8 тис., із них задоволено 20 тис. або 64,4 % від кількості розглянутих. У той же час, на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування надійшло на 41,1 % більше скарг, ніж у 2022 р., зокрема розглянуто 61 тис. скарг, із них задоволено 34 тис., або 55,7 % від кількості розглянутих, зокрема на ухвали слідчих суддів, постановлені за наслідками розгляду клопотань щодо застосування затримання особи, із них залишено без змін 80,4 % від кількості розглянутих; скасовано із постановленням нової ухвали 19,6 %.

Окремі питання затримання особи як забезпечення заходів кримінального провадження у кримінальному процесі, гарантії її прав, свобод і законних інтересів розглядали такі вітчизняні вчені-процесуалісти: А. А. Ахундова, І. Ю. Бабенко, О. В. Бурлака, Д. Л. Василенко, О. В. Винокуров, Т. В. Ганжа, Є. В. Дояр, В. Г. Дрозд, А. В. Дунаєва, А. А. Жук, Д. Г. Ілляшук, Т. Г. Ільєва, Д. В. Колодчин, В. П. Кононець, Д. В. Лазарева, Ю. В. Лисюк, Т. О. Лоскутов, Ю. В. Лук'яненко, О. С. Мазур, М. А. Макаров, О. В. Маник, Г. Я. Мацьків, А. М. Мельник, А. В. Мельниченко, О. О. Мохонько, О. М. Музичук, В. В. Назаров, М. Я. Никоненко, Д. А. Пеший, А. В. Пономаренко, В. В. Рогальська, В. М. Ребезюк, А. Е. Руденко, С. В. Свириденко, Д. В. Сімонович, О. А. Солдатенко, Г. К. Тетерятник, О. В. Фараон, В. І. Фаринник, В. М. Федченко, Т. Г. Фоміна, А. К. Чернова, О. В. Шульга, В. В. Юсубов та ін.

Праці згаданих учених та інших мають фундаментальний характер і складають підґрунтя для подальшого наукового пошуку. Однак, в умовах воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування, окреслені вище реалії дотримання прав особи при затриманні засвідчили негативні тенденції. У зв'язку з цим, гостро постало питання визначити сутність забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи, підстави та процесуальний порядок обмеження такого міжнародно-закріпленого права, розробити процесуальний механізм його забезпечення в кримінальному процесі України, з урахуванням іноземного позитивного досвіду, практики ЄСПЛ, а також запропонувати зміни та доповнення до нині чинного кримінального процесуального законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (Указ Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021); Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року (постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942).

Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), пріоритетним напрямом наукових досліджень

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2021 – 2024 роки та планів науково-дослідницьких робіт Дніпровського державного університету внутрішніх справ та у межах загальноуніверситетської наукової теми: «Теорія і практика застосування кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм, криміналістичних заходів протидії злочинності в Україні органами внутрішніх справ».

Тему дисертації затверджено Вченою радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх від 29 жовтня 2020 року (протокол № 2).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування положень теоретичного характеру й узагальнення практики діяльності органів досудового розслідування та суду пов'язаних із забезпеченням права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи, з розробленням пропозицій і рекомендацій спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- з'ясувати генезу законодавства та теоретичних поглядів щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі;

- надати поняття, зміст та функціональне призначення забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі;

- визначити підстави обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі;

- виокремити кримінальні процесуальні особливості процесуального порядку обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи на підставі ухвали слідчого судді або суду;

- розкрити процесуальний порядок обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи без ухвали слідчого судді або суду;

- узагальнити практику ЄСПЛ щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі;

- здійснити аналіз прокурорського нагляду та судового контролю щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування при застосуванні ЗЗКП.

Предмет дослідження – забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі України.

Методи дослідження обрані для досягнення поставленої мети й вирішення обумовлених нею завдань, зокрема: *загальнонаукові: діалектичний* – для обґрунтування положень теоретичного характеру щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі України, з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування; *системний* – дозволив надати поняття й розкрити зміст забезпечення права на свободу та особисту

недоторканність під час затримання особи (підрозділ 1.2), а також систематизувати підстави обмеження такого права (підрозділ 2.1); *структурно-функціональний* – для визначення концепції роботи, змісту досліджуваних категорій і правових явищ, удосконалення понятійно-категоріального апарату, а також проведення аналізу законодавчих і відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів; *спеціальні: історико-правовий* – для розкриття генези законодавства, теоретичних поглядів в аспекті предмету дослідження; *компаративістський* – для узагальнення практики ЄСПЛ, іноземної практики й та оцінки можливостей імплементації позитивно-апробованих у національну правозастосовну діяльність; *системно-структурний* – для систематизації підстав та процесуального порядку обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи та аналізу прокурорського нагляду та судового контролю; *логіко-юридичний* – під час розроблення кримінальної процесуальної моделі порядку обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи на підставі ухвали слідчого судді або суду та без такої, формулюванні загальних оцінок і висновків до розділів, а також пропозицій щодо вдосконалення законодавства, практики затримання особи в особливих умовах досудового розслідування; *статистичний* – узагальнення результатів анкетування й інтерв'ювання працівників правоохоронних органів, суддів, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, матеріалів слідчої, прокурорської та судової практик.

Емпіричну базу дослідження становлять: систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2024 рр.; практика ЄСПЛ; зведені дані анкетування 248 респондентів (працівники Національної поліції України; прокурори; судді; адвокати).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи, з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування, в якому з урахуванням практики діяльності органів досудового розслідування, суду, ЄСПЛ запропоновано вирішення низки практичних задач, зокрема:

вперше:

– розкрито генезис становлення й розвитку законодавства щодо дотримання права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі України з виокремленням основних етапів (*звичаєвий* – від VII-VI ст. до н.е. до XVIII ст. н.е.; *імперський* – з сер. XVIII ст. по поч. XX ст.; *радянський* – з поч. XX ст. по 2012 рр.; *сучасний* – з 2012 р. по теперішній час) та визначенням на кожному з них обсягу й характеру забезпечення у кримінальному провадженні (наявності підстав та процесуального порядку затримання особи);

– встановлено, що тимчасовим запобіжним заходом варто вважати лише затримання на підставі ухвали слідчого судді, оскільки механізм застосування передбачає оцінку ризиків неналежної процесуальної поведінки підозрюваного

до початку розгляду клопотання про застосування «постійного» запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а затримання уповноваженою службовою особою – процесуальний інститут, який характеризується такими взаємодоповнюючими кримінальними процесуальними ознаками: є різновидом затримання без ухвали слідчого судді або суду; є самостійним заходом, що забезпечує кримінальне провадження;

– запропонована систематизація підстав обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі з урахуванням умов воєнного стану та особливого режиму досудового розслідування: а) підстави передбачені ст. 5 Європейської конвенції з прав людини; б) підстави передбачені КПК України: затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення як тимчасовий запобіжний захід (ч. 2 ст. 176, ст. 208 КПК України); затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 1 ст. 188 КПК України); затримання в Україні особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням нею кримінального правопорушення (ст. 582 КПК України), та застосування до неї тимчасового арешту (ст. 583 КПК України); затримання особи до 216 годин без судового контролю, а й, в частині застосування затримання особи на строк понад 72 години, ще й без прокурорського нагляду (п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України);

– доведена доцільність заборони стороні обвинувачення ініціювати дослідження будь-яких матеріалів, що мають значення для вирішення питання про застосування затримання, якщо вони не були надані стороні захисту у порядку, передбаченому ч. 2 ст. 184 КПК України;

удосконалено:

– кримінальні процесуальні підходи до: розуміння свободи особи як можливості вибору органічно пов'язане з самообмеженням (виваженість рішень, урахування всіх обставин та можливих наслідків своїх вчинків і готовність відповідати за них) й відповідальністю за вчинене протиправне діяння передбачаючи порушення недоторканості, у тому числі шляхом застосування затримання для досягнення дієвості кримінального провадження; поняття затримання уповноваженою службовою особою як ЗЗКП, який застосовується без ухвали слідчого судді працівником правоохоронного органу, наділеного спеціальним законом відповідними повноваженнями, щодо особи, обґрунтовано підозрюваної у вчиненні злочину на основі очевидних фактів і обставин, які особисто сприймалися працівником правоохоронного органу в момент вчинення (замаху на вчинення) злочину або безпосередньо після цього, і виражається у проведенні процесуальної дії, пов'язаної із обмеженням свободи та особистої недоторканності такої особи з метою запобігання або припинення її протиправних дій, унеможливлення втечі та доставляння її до найближчого органу, в компетенцію якого входить перевірка вказаної підозри шляхом проведення досудового розслідування;

– процесуальний алгоритм затримання підозрюваного/обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді або суду: виклик особи; встановлення факту

прибуття або неприбуття; складання клопотання про дозвіл на затримання; негайний розгляд слідчим суддею або судом клопотання про дозвіл на затримання; винесення ухвали слідчим суддею; проведення затримання; доставлення затриманої особи до органу розслідування; складання протоколу затримання; доставлення затриманої особи до слідчого судді або суду;

– підстави затримання особи та її обшуку під час або після вчинення кримінального проступку у разі якщо особу застали під час вчинення або замаху на вчинення кримінального протиправного діяння; безпосередньо після вчинення кримінального протиправного діяння, очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме така особа щойно вчинила протиправне діяння, та лише за умов передбачених ч. 1 ст. 298-2 КПК України;

– процедуру участі прокурора у застосуванні ЗЗКП, яка характеризується комплексністю етапів і спрямована на забезпечення права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні й здійснюється шляхом ініціювання, обрання та виконання затримання особи;

– системний підхід до практичної реалізації судового контролю за законністю затримання особи шляхом покладення обов'язків на слідчого суддю вживати заходів щодо захисту прав і свобод людини при розгляді клопотання про застосування ЗЗКП;

дістало подальшого розвитку:

– теоретичне обґрунтування елементів мети затримання уповноваженою службовою особою включає: 1) негайне запобігання вчиненню злочину або припинення вже вчинюваного злочину; 2) унеможливлення втечі особи, яку застали під час вчинення (замаху на вчинення) злочину або безпосередньо після цього; 3) доставляння особи, підозрюваної у вчиненні злочину, до найближчого органу, в компетенцію якого входить перевірка вказаної підозри шляхом проведення досудового розслідування. Формулювання мети затримання уповноваженою службовою особою дає можливість відмежувати його від інших кримінальних процесуальних інститутів;

– гарантії права особи на свободу й особисту недоторканність визначаються: умовами правомірності обмеження права на свободу; процедурними гарантіями для тих осіб, хто позбавлений свободи; невід'ємним правом особи на відшкодування у випадках порушень за першими двома пунктами прав;

– обґрунтування доцільності участі слідчого (дізнавача, детектива) у судовому засіданні при прийнятті рішення слідчим суддею, судом про обрання такого ЗЗКП як затримання, позаяк обізнаність такого суб'єкта в особливостях і деталях конкретного кримінального провадження може відіграти істотну роль у правильності винесення ухвали, особливо в при особливому режимі досудового розслідування, а також надасть законності існуючій практиці правозастосування (запропоновано зміни до ст. 193 КПК України);

– порядок фіксації затримання особи на підставі ухвали слідчого судді або суду, а також обов'язок уповноважених осіб роз'яснювати базові права затриманій особі та, за необхідності, забезпечувати їх реалізацію за

аналогією ст. 5 Європейської конвенції з прав людини, ст. 208–213 КПК України, що не суперечить загальним засадам кримінального провадження передбаченим ст. 7 КПК України й спрямований на забезпечення процесуальних гарантій затриманої особи;

– визнання законного затримання осіб за вчинення кримінальних правопорушень керівниками дипломатичного представництва чи консульської установи, капітанами повітряних суден, яких законодавець у Повітряному кодексі України та Законі України «Про дипломатичну службу» не наділив правом на таке затримання, однак відповідно ст. 519 КПК України такі суб'єкти є уповноваженими службовими особами на вчинення процесуальних дій;

– наукові підходи до узагальнення і оцінки практики ЄСПЛ в частині затримання особи у вітчизняній кримінальній процесуальній діяльності, яке засвідчило, що такий ЗЗКП не ґрунтується на чітких і передбачуваних юридичних нормах, і як наслідок – збільшення порушень ст. 5 Конвенції про захист прав людини в частині порушення права на свободу та особисту недоторканність, а тому вимагає посилення законності та верховенстві права;

– систематизація процесуальних контрольних повноважень прокурора щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи (передбачені КПК України; конкретизовані відомчими нормативно-правовими актами), які реалізуються у формах прокурорського нагляду та процесуального керівництва.

Апробація матеріалів дослідження. Основні положення та висновки оприлюднено на міжнародних, всеукраїнській конференціях: «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу» (м. Дніпро, 27 листопада 2020 р.); «Діяльність органів досудового розслідування в умовах реформування правоохоронних органів: сучасні виклики» (м. Дніпро, 21 травня 2021 р.); «Сучасні підходи боротьби зі злочинністю: погляди молодих вчених» (м. Кривий Ріг, 26 листопада 2021 р.); «Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах: правові та організаційні аспекти» (м. Одеса, 29 квітня 2021 р.); «Протидія організований злочинності: проблеми теорії та практики» (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображено у дев'яти наукових працях, зокрема, у п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, а також у чотирьох тезах наукових доповідей.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шумська Н.С. Концептуальні кримінальні процесуальні підходи до забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання

особи в кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. URL: http://lsej.org.ua/6_2023/210.pdf

2. Шумська Н.С. Підстави обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2024. № 5. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/5_2024/44.pdf

3. Шумська Н.С. Прокурорський нагляд та судовий контроль щодо забезпечення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання особи в кримінальному процесі. *Право та державне управління*. 2023. № 4. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2023/59.pdf

4. Резцова Н.С. Затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, як спосіб правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність», *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2023. № 2 . URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/677>

5. Lazareva Dariia, Reztsova Nataliia, PROCESS OF DETENTION IN UKRAINIAN CRIMINAL PROCEDURE/ Scientific bulletin of Dnipropetrovsk State University/ Scientific journal № 1 (109). 2020. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6727/1/23.pdf>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Резцова Н. С. Затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу: підстави та процесуальний порядок. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 лист. 2020 р.). Дніпро : Біла К. О., 2021. С.127–133.*

2. Резцова Н. С. Місце інституту затримання уповноваженою службовою особою в системі заходів забезпечення кримінального провадження. *Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах: правові та організаційні аспекти: міжнар. наук.-практ.-конф. (Одеса, 29 квіт. 2021 р.). Одеса: ОДУВС, 2021. С.176-179.*

3. Резцова Н. С., Хан В. В. Компаративістичний аналіз законодавства України та Казахстану щодо регламентації порядку затримання. *Діяльність органів досудового розслідування в умовах реформування правоохоронних органів: сучасні виклики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф (Дніпро, 21 трав. 2021 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 91–96.*

4. Резцова Н. С. Затримання особи на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні: проблемні питання. *Сучасні підходи боротьби зі злочинністю: погляди молодих вчених: зб. . матер. Всеукр. наук. конф. (Кривий Ріг, 26 листоп. 2021 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 131–135.*

Характеристика особистості здобувачки.

Шумська Наталія Сергіївна, 1984 року народження, уродженка м. Дніпропетровськ, Дніпропетровської області.

У 2005 році закінчила Запорізький юридичний інститут внутрішніх справ, за спеціальністю «Правознавство», освітній рівень спеціаліст.

З липня 2005 року по грудень 2006 року – слідчий відділення розслідування злочинів по лінії карного розшуку слідчого відділу Бабушкінського РВ ДМУ УМВС України в Дніпропетровській області.

З грудня 2006 року по червень 2014 року перебувала на посаді слідчого відділу розслідування злочинів, скоєних проти життя та здоров'я особи слідчого управління ГУМВС України в Дніпропетровській області.

З червня 2014 року по листопад 2015 року – старший слідчий відділу розслідування злочинів, скоєних проти життя та здоров'я особи слідчого управління ГУМВС України в Дніпропетровській області.

З листопада 2015 року по липень 2019 року перебувала на посаді старшого слідчого відділу розслідування злочинів, скоєних проти життя та здоров'я особи слідчого управління ГУНП України в Дніпропетровській області.

З 2019 року по 2021 рік перебувала на посаді викладача кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, а з 2022 року перебувала на посаді викладача кафедри кримінально – правових дисциплін.

У 2020 році затверджено тему дисертаційного дослідження «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (науковий керівник – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ДДУВС, к.ю.н., доцент Дарія ЛАЗАРЕВА (протокол №2 від 29.10.2020).

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотно із застосуванням сучасної української мови та наукових термінів. Кожний із розділів, підрозділів та пунктів побудовані у логічній послідовності. Усе це забезпечує легкість і доступність сприйняття викладених у дисертації положень.

У результаті попередньої експертизи наукових результатів дисертації Наталії ШУМСЬКОЇ і повноти публікацій дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити позитивний висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Шумської Наталії Сергіївни за темою: «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі».

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю,

науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Шумської Наталії Сергіївни за темою: «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі», відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати Шумській Наталії Сергіївні подати заяву на ім'я голови Вченої ради університету про утворення разової спеціалізованої ради за спеціальністю 081 «Право» для проведення захисту дисертації за темою: «Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість під час затримання особи в кримінальному процесі» з метою присудження ступеня доктора філософії.

**Голова засідання –
завідувач кафедри кримінального
права та кримінології
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
10.04.2025**

Василь БЕРЕЗНЯК

